

Latgališu wocceleite

Latgali var tikai mīlēt

Silajāņu podniecības un Polikarpa Čerņavska fenomens

P. Čerņavskim veltītās izstāžu zāles centrālā bilde

Egita Terēze Jonāne

«Vai vari iedomāties sevi kā mālu? Kāds tas būtu – sauss, mitrs, derīgs, lai to veidotu? Kādā krāsā?» (No meditāciju grāmatas «Aicinājums»).

Tuvojoties Latvijas valsts dzimšanas dienai, iedomājam tos, kuri ar darbu un talantu dara Latviju stipru un mūžīgu. Šoreiz stāsts ir par Silajāņu apkaimes keramiķiem, ar kuriem lepojas Preiļu novada ļaudis un pārējā Latgalē. Pēc grāmatas «Latgales keramika» autora Jāņa Pujata (1925–1988) aplēsēm, vēl pagājušā gadsimta vidū Silajāņu iedzīvotāji varēja nosaukt gandrīz 200 šīs apkaimes keramiķu vārdus. Viņi stāvēja pie Latgales keramikas šūpuļa. Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeja vadītāja Tekla Bekeša un izglītojošā darba un darba ar apmeklētājiem vadītāja Silvija Ivanovska sarunā ar «Vietējo Latgales Avīzi» bija vienisprātis, ka bez Silajāņu keramiķu, tostarp bez Polikarpa Čerņavska pienesuma Latgales keramika neklātu par to fenomenu, kas ir novērtēts ar apbalvojumiem un kas stāsta par Latgali un tās cilvēkiem ārpus novada robežām.

Silajāņi ir Silajāņi

«Ja nebūtu Silajāņu keramikas kopas, varbūt būtu citādāka Latgales keramika un citādāki stāsti par Latgales keramiku. Bet Silajāņi ir Silajāņi. Tas bija podniecības centrs šajā reģionā, un mēs ar to varam lepoties. Silajāņu keramiķi mūža garumā darīja vienu un to pašu – veidoja māla piena podus, putras šķīvjus un citus priekšmetus. Viņus visus varēja saukt par Meistariem, jo tā meistariība bija slīpēta dienu dienā un īsāku vai garāku mūžu,» atzīst Silvija Ivanovska.

Veidojot ekspozīcijas Polikarpa Čerņavska mājā, Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeja cilvēki uzsvēruši, ka Silajāņu keramikai ir raksturīga spilgta glazūra. «Silajāņu keramiķi vienīgie ilgu gadu strādājuši ar sausajām glazūrām un dzīvās uguns krāsnīm. To man stāstīja Polikarps Čerņavskis. Kad māla traukus apskāva dzīvās uguns liesmas, sausā glazūra darīja brīnumus,» teic Tekla Bekeša. Silvija Ivanovska iesaistās sarunā ar stāstu, ka vēl šodien nav uzminēta mīkla, kā P. Čerņavskis panāca glazūras violeto toni.

Kopdami podniecības tradīcijas vairākās paaudzēs un ar nopietnu darbu, Silajāņu keramiķu kopas meistari veicināja Latgales keramikas attīstību no sadzīves traukiem līdz svētku un izstāžu priekšmetiem, atgādina Tekla Bekeša.

Diskutējām, vai Latvija saņemt medaļas Parīzē un Berlīnē pagājušā gadsimta 30. gadu nogalē, ja nebūtu Silajāņu keramiķu grupas? Silvija Ivanovska uzskata, ka Latgales keramiķu panākumi ir arī Silajāņu keramiķu daudzo paaudžu nopelni. Viņu meistariību bija pārmantojis toreiz izstādēs godalgotais Andrejs Paulāns (1896–1973). Jāiestarpina, ka viņš saņēma diplomu un zelta medaļu Vispasaules izstādē Parīzē 1937. gadā un Atzinības rakstu tādā pašā izstādē Berlīnē 1938. gadā. «Trīsdesmitie gadi bija keramiķu un keramikas ziedu laiks. Notika izstādes, keramiķi saņēma balvas, cilvēki pirka māla krūzes un svečturus. Un arī vēlāk, 50. gados, kad darbojās Polikarps Čerņavskis, bija keramikas un keramiķu ziedu laiks,» stāsta T. Bekeša.

Medaunieku un lielo plāceņu bļodu Meistars

«Viņa darinātie medaunieki, lielās plāceņu bļodas ir īsti meistardarbi, kas visā spilgtumā iemieso tautas izauklētās priekšmetu pasaules poēziju. (..) Čerņavskis ir izkopies savu krūzes tipu. Tās būvķermeņa pamatā jaušams spraīgi tverts vāraunieks. Šaurais kakls un spējais malu pavērums, tai Polikarps Čerņavskis piešķir vingrumu, formu trauksmaino li-

P. Čerņavska podnieka ripa, kas tapa 17 gadu vecumā par mammas slepus iedoto naudu

Raivo Andersona darbi no P. Čerņavska māla

dojumu, kur nav ne vēsts no zemnieciskās smagnējības. Rotātas tās ar kakla rievojumu un skopu, koncentrētu, bet izteiksmīgu skrāpēto rakstu vēdera augšdaļā,» tā par Polikarpu Čerņavski (1923–1997) raksta J. Pujats grāmatā «Latgales keramika».

Tekla Bekeša priecīgi pauž, ka ir bagāta ar atmiņām par sarunām ar Polikarpu Čerņavski, piebārstītām gan ar pieredzes stāstiem, gan dzīves atziņām. «Runājot dzejnieka Andra Vējāna vārdiem, Polikarps Čerņavskis bija tīrradnis, apdāvināts ar podnieka talantu, kādu skolās nevarēja iemācīt. Polikarps Čerņavskis man stāstīja, ka tēvs nav gribējis, lai būtu podnieks. Tāpēc viņš slepus no mammas izlūdza naudu, lai nopirktu kalēja izkalto metāla asi, pēc tam krusttēvs, pieredzējis podnieks Polikarps Vilcāns, kurš arī nāk no podnieku dzimtas, palīdzēja izveidot un uzstādīt īsto podnieka ripu no koka. Un pie šīs ripas nelielā istabiņā Polikarps Čerņavskis radīja traukus un mākslas darbus. Mālu raka gandrīz turpat pie mājām, atlika tikai pilnveidot keramikas formu un glazūru,» teic T. Bekeša.

Toreiz Polikarps Čerņavskis esot skatījies, kā strādā Polikarps Vilcāns, pēc tam veidojis savus darbus, un tad jau Polikarps Vilcāns vērtējis, vai tie ir izdevušies labi. Tekla Bekeša, sirsnīgi smeļoties, izstāsta vienu no daudzajām sarunām: «Jautāju Meistaram, vai katrs cilvēks var iemācīties veidot māla podus, un Polikarps Čerņavskis atbildēja: «Ja cilvēks nav galīgi dumjš, viņš pie ripas var apsēsties.» Viņš jau 1983. gadā atbrauca uz Preiļiem un 1986. gadā nodibināja keramiķu kopu. To apmeklēja arī viņa dēls Jāzeps, znots Jāzeps Caics, vēlāk toreizējais pašvaldības izpilddirektors Vladimirs Ivanovs, keramiķi Vaclavs Babris, Juris Abrickis, Aleksandrs Rečs u.c. Un tad, kad Latvija atguva neatkarību, Latgales keramika un keramiķi atkal bija iecelti sabiedrības uzmanības saulē. Tūristi pilnos autobusus brauca uz cepļu izņemšanu dažādās Latgales vietās. Toreiz cepļa izņemšana bija lieli svētki.»

Šodien darbojas jauno keramiķu paaudze, un no viņiem būs atkarīgs, vai Latgales keramikas vēsture turpināsies šajā un turpmākajos gadsimtos, atzīst Silvija Ivanovska.

Vēl ilgi runājām par jaunajām vēsmām keramikas mākslā. Tekla Bekeša pauda pateicību Polikarpam Čerņavskim par atbalstu Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeja tapšanā 1985. gadā no nulles, kā arī par atvērtību, padomu un sirsnību. «Man viņš bija kā sirsnīgs tēvs. Lai gan bija piedzīvojis leģionu un filtrācijas nometni, viņš nevienu nekritizēja, taču prata izteikties ar smalku humoru. Abi ar sievu Stasīti dzīvoja kā divi balodīši. Meistars ļoti vēlējās Silajāņu keramiku kā sarkana diega pavedienu ievīt savā un citu dzīvē. Viņš bija Latvijas patriots. Kad sāka izsniegt

Polikarpa Čerņavska māju Preiļos rotā uzraksts «Sylajōņu keramika»

P. Čerņavska paša izdomātās formas vāzes – vjarkšeles

Latvijas valsts pases, P. Čerņavskis bija pirmais Preiļos, kurš saņēma šo pasi. Viņš bija ideāls,» tā T. Bekeša.

Vēlāk, ceļā uz Polikarpa Čerņavska mājām, lai skatītu ekspozīciju «Polikarps Čerņavskis – meistars un personība», Silvija Ivanovska pastāstīja, ka starp Meistara darbiem un fotogrāfijām redzams arī Triju Zvaigžņu ordenis. To P. Čerņavskis saņēma 1996. gadā. Viņš ir pirmais keramiķis, kura darbu novērtējusi valsts. Turklāt Latgales podniecība ar savu tradīciju ir iekļauta Latvijas kultūras kanonā.

Rada Preiļu keramiku

Mūsdienās Polikarpa Čerņavska mājā Preiļos savus darbus ar zīmolu «Preiļu keramika» nu jau uz elektriskās podniecības ripas darina Polikarpa Čerņavska mazmeitas vīrs keramiķis Raivo Andersons. Viņš pastāstīja «Vietējai Latgales Avīzei», ka veido Preiļu keramiku. Kāpēc tā ir Preiļu keramika? Tāpēc ka tā top no māla, ko viņš ir atradis Preiļu novada Gailīšos. Raivo Andersons eksperimentē arī ar vecmeistaru Andreja Paulāna un Polikarpa Čerņavska mālu. «Nākamgad Rēzeknē varētu būt izstāde, veltīta keramikai, kas tapusi no keramiķu pašu raktā māla. Man ir padomā darbi no Silajāņu vecmeistaru māla. Vēl man patīk uz ripas sajaukt balto un pelēko mālu, un rodas citādāka keramika,» stāsta R. Andersons.

Vaicāts, ko viņš ir pārņēmis no Silajāņu keramiķu tradīcijām, Raivo Andersons atzina, ka tās ir glazūras, kuras gatavo pēc tādas pašas receptes, kādas izmantojuši vecmeistari. Interesanti, ka, piemēram, kvarca smiltis ir jāsamāļ ar rokas dzimnavām, lai dabūtu putekļus priekš vecmeistaru mantojumā atstātās glazūras. Tomēr tās galvenā sastāvdaļa ir svins.

Aplūkoju arī ekspozīciju «Polikarps Čerņavskis – meistars un personība». Tur redzama P. Čerņavska ripa, kas tapa, tēvam nezinot, viņa spilgtās glazūras podi, krūzes, šķīvji, kā arī keramikas pīlītes, kuras Meistars darināja saviem mazbērniem mūža izskaņā. Toreiz viņam vairs nebija spēka apsēsties pie podnieka ripas.

Ekspozīcija ir veltījums Silajāņu keramikas kopai un mākslas zinātniekam Jānim Pujātam. Viņš Silajāņu keramiķus padarīja populārus Latvijā un ārzemēs. Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeja saime par šo ekspozīciju 2013. gadā saņēma Latvijas muzeju biedrības gada balvu «Zelta puteklis» nominācijā «Gada ekspozīcija». ▣

Autores foto

Šis projekts tiek realizēts ar Latgales reģiona attīstības aģentūras, Valsts kultūrkapitāla fonda un AS «Latvijas valsts meži» finansiālu atbalstu